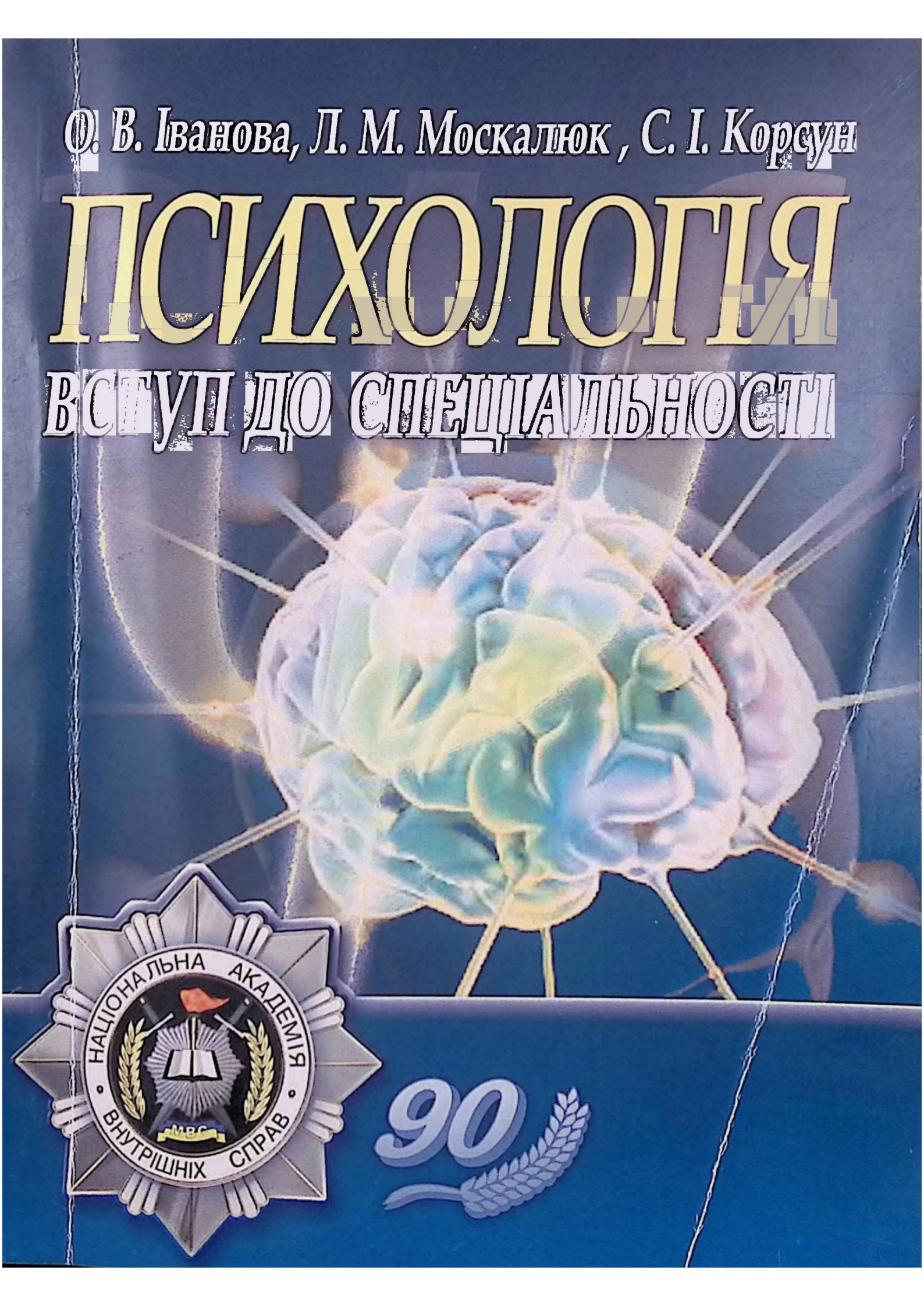
О. В. Іванова, Л. М. Москалюк, С. І. Корсун

ПСИХОЛОГІЯ

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

90

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

90-РІЧЧЮ

НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

О. В. Іванова, Л. М. Москалюк, С. І. Корсун

ПСИХОЛОГІЯ:
ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
для студентів вищих навчальних закладів

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2013

УДК 159.9(075.8)
ББК 88.3я73
І-21

Гриф надано
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(Лист № 1/11-5184 від 17.04.2012 р.)

Рецензенти:
Швалб Ю.М., доктор психологічних наук, професор;
Курило В. І., доктор юридичних наук, професор;
Криволапчук В. О., кандидат юридичних наук, доцент.

Автори:
Іванова О. В., кандидат психологічних наук, доцент;
Москалюк Л. М., кандидат юридичних наук;
Корсун С. І., кандидат психологічних наук.

Іванова О. В. Психологія: вступ до спеціальності. [текст] : навч. посіб. /
І-21 О. В. Іванова, Л. М. Москалюк, С. І. Корсун – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 184 с.

ISBN 978-617-673-111-5

Підготовлений навчальний посібник дає загальне уявлення про психологію як науку, становлення психології у донауковий період, становлення наукової психології та існуючі галузі цієї науки. Також у посібнику розглядаються основні види діяльності психолога у всьому їх розмаїтті, напрями діяльності практичного психолога і зокрема психолога в органах внутрішніх справ. Наведено вимоги до моральної сфери особистості психолога та систему моральних норм, що закріплені у Етичному кодексі психолога. З метою розширення кругозору майбутніх психологів висвітлено діяльність міжнародних психологічних організацій, які об'єднують та координують роботу психологів у багатьох країнах світу. Дано цікавий історичний екскурс щодо становлення та розвитку вітчизняної відомчої психологічної науки. Висвітлюються цікаві факти та постаті, що започаткували вітчизняну психологію.

Посібник призначений для викладачів, курсантів та студентів психологічних факультетів та психологічних спеціальностей вузів, спеціалістів психологів, педагогів, усіх хто цікавиться психологією.

УДК 159.9(075.8)
ББК 88.3я73

ISBN 978-617-673-111-5

© Іванова О. В., Москалюк Л. М., Корсун С. І., 2013.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2013.

2.3. Етичні принципи діяльності психолога

Сучасний розвиток психології, застосування нових ефективних методів виховання та формування особистості, корекції індивідуально-психологічних особливостей, управління соціально-психологічними процесами вимагають спеціальної регламентації дій психолога як при дослідженнях психіки, так і при застосуванні їх результатів на практиці.

У XX столітті, взагалі, вкрай актуальним стало питання захисту прав та свобод людини. Після Другої Світової війни у 1948 році Організація Об'єднаних Націй приймає «Загальну декларацію прав людини», що містить такі чотири групи основних прав людини, як елементарні права та свободи (право на життя, свободу, недоторканість, свободу від поневолення, заборону тортур, жорстокого поводження та інші), громадянські права, політичні права та свободи, економічні, соціальні, культурні права та свободи. У 1959 році ООН було прийнято «Декларацію прав дитини», а у 1971 році — «Декларацію про права розумово відсталих осіб», у 1975 році — «Декларацію про права інвалідів». З метою попередження дискримінації в галузі освіти у 1960 році приймається Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Для забезпечення прав психічно хворих людей у 1996 році приймається декларація Всесвітньої асоціації психіатрів.

Професійна діяльність психолога пов'язана з особливою його відповідальністю за наслідки застосування психологічних технологій. Для того, щоб особистісні принципи (прагнення отримання найкращих результатів у своїй діяльності) та професійні принципи (не нашкодь) не вступали у протиріччя, розробляються етичні принципи роботи психолога. Так, Американська Психологічна Асоціація у 1982 році приймає Етичні принципи проведення досліджень за участю людей (Ethical Principles in the Conduct of Research with Human Participants), а у 1992 році — Етичні принципи психологів та кодекс поведінки (Ethical Principles of Psychologist and Code of Conduct).

Офіційна організація психологів у Мадриді в 1987 році затверджує Етичні стандарти для психолога. У цьому документі зазначено, що діяльність психолога спрямована на досягнення таких гуманітарних і соціальних цілей, як благополуччя, здоров'я, висока якість життя, повний розвиток індивідів і груп у різних формах індивідуального

та соціального життя. Стандарти призначені для використання у професійній діяльності в усіх її формах, а офіційна організація психологів відповідає за них і оцінює роботу усіх своїх членів згідно затверджених принципів.

На ІІІ з'їзді психологів Російської Федерації у 2003 році була обговорена та затверджена нова редакція Етичного кодексу Російського психологічного товариства. У кодексі виписані вимоги до психолога, замовника, клієнта, до результатів роботи психолога; визначені норми відношень між психологом та замовником, клієнтом та психологом, норми створення, зберігання та застосування матеріалів психолога і передачі матеріалів дослідження замовнику. У документі сформульовані принципи не нанесення психологом шкоди клієнту, компетентності психолога, неупередженості та конфіденційності діяльності, норми суспільно-наукової поведінки психолога. Також передбачено, що за порушення Етичного кодексу психолог-консультант може позбавитися сертифікату Російського психологічного товариства, він може бути виключений з членів РПТ, до нього може бути застосовано суспільне осудження.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПСИХОЛОГА УКРАЇНИ

Етичний кодекс психолога України був прийнятий на І Установчому з'їзді Товариства психологів України, який відбувся 20 грудня 1990 року в м. Києві. У документі зазначено, що він є сукупністю етичних норм, правил поведінки, що склалися у психологічному співтоваристві й регулюють його життєдіяльність. Об'єктом досліджень і впливу психологів є внутрішній світ особистості, тому їхні контакти з іншими людьми мають бути теплими, доброзичливими, цілющими. Заснована Товариством психологів України Комісія з етики проводить роботу, спрямовану на правильне тлумачення психологами Етичного кодексу, здійснює контроль за його додержанням, забезпечує формування у психологів сприйняття цього Кодексу як зобов'язання перед громадськістю, як одного з важливих актів чинного законодавства.

Кодекс складається з семи частин:

1. Відповідальність.
2. Компетентність.

3. Захист інтересів клієнта.
4. Конфіденційність.
5. Етичні правила психологічних досліджень.
6. Кваліфікована пропаганда психології.
7. Професійна кооперація.

І. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

1.1. Психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу.

1.2. Психологи зобов'язані всіляко запобігати і не допускати антигуманних наслідків у своїй професійній діяльності.

1.3. Психологи повинні утримуватися від будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканості особи; не мають права використовувати свої знання і становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання нею; несуть відповідальність за додержання пріоритету інтересів людини.

1.4. На психологів покладається відповідальність за надійність використовуваних методів та програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, у тому числі і тих, які проводяться з використанням комп'ютерних технологій.

1.5. Психологи застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.

ІІ. КОМПЕТЕНТНІСТЬ

2.1. Психологи постійно поповнюють свої знання про нові наукові досягнення в галузі їхньої діяльності, беруться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери їх компетенції. У разі непосильності завдання психологи передають його іншому досвідченому фахівцеві або допомагають людині, яка звернулася за підтримкою, налагодити контакт з професіоналами, що можуть надати адекватну допомогу.

2.2. Психологи не застосовують методів і процедур, не апробованих центральними органами Товариства психологів України. У тих випадках, коли психологічні методики лише проходять випробування (з дозволу контрольних органів Товариства), психологи, проводячи експеримент з обмеженим контингентом досліджуваних, попереджають

їх про застосування неперевірених методів і технічних пристроїв або про свій недостатній рівень оволодіння ними.

2.3. Психолог публікує під своїм ім'ям лише ту працю, яка повністю виконана ним самим або містить істотний власний внесок; недопустима публікація з метою особистої, матеріальної вигоди недостатньо підготовлених праць, невалідизованих методик, а психолог не може виконувати практичної роботи, не маючи належної кваліфікації та досвіду.

2.4. Психолог прагне до адекватних знань про свої індивідуальні якості та особливості і визначення меж власних професійних можливостей. Особистісні психологічні проблеми (які негативно впливають на якість виконання обов'язків) можуть бути показником професійної непридатності і мають якомога швидше коригуватись та розв'язуватись психологом.

ІІІ. ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА

3.1. Психологи суворо дотримуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях. Під час роботи з дітьми, пацієнтами з тяжкими психічними розладами (тобто в крайніх випадках) допускаються відхилення від принципу добровільності, але в межах законодавчих норм; обов'язком психолога є намагання налагодити з клієнтом співпрацю. Психологи утримуються від непотрібного лікування клієнта.

3.2. Психологи, вступаючи у контакт з особами, для яких він є обов'язково-примусовим (наприклад, у разі проведення психологічної експертизи), не мають права змушувати клієнта повідомляти відомості поза його волею, не можуть вживати примусових заходів для одержання даних, крім випадків, коли така інформація сприятиме безпеці найближчих або самого клієнта.

3.3. Психологи не беруть участі в діях, спрямованих проти свободи особи. Вони не мають права змушувати клієнта розповідати про свою життєву філософію, політичні, релігійні чи етичні переконання, не повинні вимагати відмовитися від них.

3.4. Психологи беруть на себе професійну відповідальність за кваліфіковане обстеження, консультування, лікування. Вони домовляються про терміни завершення своєї діяльності або доцільність направлення клієнта до іншого компетентного спеціаліста.

Відповідальність з психолога знімається, якщо він упевнився, що інший спеціаліст узяв відповідальність за клієнта на себе.

3.5. Психологи не мають матеріальних або особистих привілеїв, не можуть використовувати свої знання і становище, довірливе ставлення і залежність клієнта у власних корисливих інтересах. У тих випадках, коли послуги є платними, про фінансові умови домовляються заздалегідь: не встановлюється додаткова оплата за консультації і не береться плата з тих, кого психолог навчає або збирається екзаменувати. Якщо клієнт може отримати психологічну допомогу безкоштовно або меншим коштом в іншого фахівця, то психолог інформує про це клієнта.

3.6. Психолог уникає встановлення неофіційних взаємин з клієнтом, якщо це може стати на перешкоді проведенню діагностичної, консультаційної і корекційної роботи з ним. Між психологом і клієнтом не повинно бути статевої близькості у період, коли психолог несе відповідальність за нього.

3.7. Психолог має право вирішувати, на якому етапі консультування або лікування можна дати об'єктивний професійний висновок, а у випадках, коли він не може діяти в інтересах клієнта, роз'ясню йому і батькам (опікунам, піклувальникам) реальний стан справ.

3.8. Висновок за результатами проведеного обстеження чи лікування робить сам психолог, він не може перекладати це на інших. Психолог повинен чітко і однозначно формулювати висновок, так щоб його можна було правильно зрозуміти і використати отримані дані на користь клієнта.

3.9. Психолог не робить висновків і не дає порад, не маючи достовірних знань про клієнта або ситуацію, в якій він перебуває. У листі (висновку) психолога має міститися лише необхідна і водночас достатня, що відзначається цілковитою надійністю результатів, інформація для розв'язання поставленого завдання, вказуватися межі здійснюваних досліджень, характер виявлених симптомів — постійний чи тимчасовий.

3.10. Психолог у доступній формі повідомляє обстежуваному про поставлений діагноз і методи та засоби допомоги. При цьому він зобов'язаний обачливо і обережно висловлюватися щодо виявлених патологій у психічному стані клієнта. Психолог обов'язково попереджає про те, хто і для чого може використати ці дані; він не може

приховувати від людини, які офіційні рішення можуть бути винесені на підставі висновку. Психолог уповноважений особисто запобігати некоректному і неетичному використанню результатів досліджень і повинен виконувати цей обов'язок незалежно від посадової субординації.

IV. КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

4.1. Психолог зобов'язаний додержуватися конфіденційності у всьому, що стосується взаємин з клієнтом, його особистого життя і життєвих обставин. Виняток становлять випадки, коли виявлені симптоми є небезпечними для клієнта та інших людей, і психолог зобов'язаний поінформувати тих, хто може надати кваліфіковану допомогу.

Конфіденційності можна не додержуватись, якщо клієнт просить або згоджується, аби в його інтересах інформацію було передано іншій особі.

4.2. Психолог не збирає додаткових відомостей про обстежуваного без його згоди і задовольняється лише тією інформацією, яка потрібна для виконання професійного завдання. Запис на магнітну стрічку і відеоплівку, фотографування і занесення інформації про клієнта до комп'ютерних банків даних здійснюються лише за згодою учасників.

4.3. Психолог зобов'язаний оберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих у процесі діагностичної і корекційної роботи, додержуватись анонімності імені клієнта (наприклад, під час навчання, в публікаціях). Для демонстрації та прослуховування будь-яких матеріалів потрібний письмовий дозвіл людини, за чию згодою вони були записані; на вимогу клієнта матеріали негайно знищуються.

4.4. Документація роботи психологів повинна вміщувати лише професійно необхідні матеріали. До цих матеріалів, пов'язаних з конфіденційним змістом діяльності психологів, має виключатися доступ сторонніх осіб. У тих же випадках, коли психологи звертаються за допомогою до інших фахівців, потрібно спеціально ознайомити їх з питаннями, що стосуються умов і терміну зберігання таких матеріалів, а також обмежень у використанні інформації про клієнта і попередити про міру відповідальності за недодержання конфіденційності.

4.5. Якщо психолог не в змозі надалі виконувати свої функції, він з'ясовує, чи потрібно зберігати матеріали (також і інформацію, занесену до комп'ютера). В разі потреби психолог повинен передати виконання покладених на нього функцій іншому фахівцеві.

4.6. Психолог інформує клієнтів про правила додержання конфіденційності. Смерть або зникнення обстежуваного не звільняє психолога від необхідності зберігати професійну таємницю.

4.7. Психолог не передає методичних матеріалів особам, які не уповноважені здійснювати психологічну діяльність; не розкриває суті і призначення конкретної методики (за винятком доступних роз'яснень правоохоронним і судовим органам).

V. ЕТИЧНІ ПРАВИЛА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

5.1. Планування психологічних досліджень передбачає дотримання таких умов: визначення об'єкта дослідження; чітке й однозначне формулювання його мети і завдань; встановлення контингенту обстежуваних; прогнозування можливостей використання одержаних результатів (наприклад, оцінювання перспективи професійної успішності, формування спільного колективу, психологічного втручання тощо). Психолог самостійно вибирає методи роботи, керуючись при цьому вимогами максимальної ефективності та наукової обґрунтованості.

5.2. Психолог забезпечує цілковиту надійність результатів, відповідає за рішення, які приймають офіційні особи на основі його висновків та рекомендацій, запобігає можливим помилкам в діяльності непрофесіоналів, котрі допомагають у роботі, але не ознайомлені з вимогами, що стосуються обмежень у використанні інформації про досліджуваних. Психолог несе відповідальність за правильне і доступне роз'яснення непрофесіоналам суті застосовуваних психологічних методів, а також за можливі антигуманні наслідки. Щодо психолога використовується принцип, аналогічний принципу презумпції невинності у судочинстві. Вина психолога в порушенні Етичного кодексу повинна бути доведена Комісією з етики Товариства психологів України.

5.3. Психолог зводить до мінімуму ризик ненавмисного негативного впливу на тих, хто бере участь в експерименті. Коли очікується, що дослідження або лікування може викликати у клієнта психогенну реакцію, психолог повинен отримати дозвіл на проведення роботи з

ним Комісії з етики. Якщо умови експерименту потребують необізнаності досліджуваних з його суттю і результатами, психолог має пересвідчитися в тому, що це не завдасть шкоди жодному з учасників досліду. Такі відомості можуть бути розкриті після завершення експериментальної програми.

5.4. Психолог заздалегідь інформує клієнтів про право відмовитись від участі в дослідженні. Коли ж попри це вони дають згоду взяти участь у експерименті, психолог має переконатися в тому, що таке рішення прийняте незалежно від нього або інших осіб (наприклад, батьків, опікунів, піклувальників, які наполягають пройти обстеження).

VI. КВАЛІФІКОВАНА ПРОПАГАНДА ПСИХОЛОГІЇ

6.1. Психологи інформують науковців, учителів, лікарів, широку громадськість про свою галузь діяльності на основі об'єктивних, точних даних таким чином, щоб не дискредитувати професію психолога і психологію як науково-практичний комплекс.

6.2. Психолог не виступає з публічними заявами для реклами або самореклами. Вміщуючи у засобах масової інформації оголошення про надання психологічних послуг населенню, повідомляє лише своє ім'я, адресу, номер телефону, професійну кваліфікацію, науковий ступінь, галузь психології, години прийому. В рекламному проспекті не може йтися про суми гонорару, не даються гарантії, не перелічуються здобутки і успішні випадки лікування, консультування, експертизи. Оголошення мають містити інформацію про мету курсів, а не обіцянки, стосовно досягнення специфічних результатів. Психолог повинен брати професійну участь у навчальних програмах для населення, однак він має право робити це лише за умови, якщо вони виключають сумнівні методи і неефективні процедури.

6.3. Поради психолога у засобах масової інформації мають подаватися в узагальненій формі, без посилань на конкретні факти і ситуації, щоб не допустити розголошення конфіденційної інформації. Усні виступи, друковані матеріали, аудіовізуальна та інші публікації, в яких наводяться з ілюстративною метою клінічні випадки, повинні виключати ідентифікування особи, групи чи організації. Методики публікуються лише у формі, яка дає змогу зберегти їх валідність та надійність.

VII. ПРОФЕСІЙНА КООПЕРАЦІЯ

7.1. Психолог, ведучи професійну дискусію, не повинен дискредитувати колег або представників інших професій, які використовують ті самі або інші наукові методи, він має виявляти повагу до наукових шкіл і напрямів. Психолог цінує професійну компетентність, високу культуру та ерудицію, відповідальне ставлення до справи колег та представників інших професій. Якщо ж психолог виявить ненауковість чи неетичність у професійній діяльності колеги, він повинен сприяти виправленню ситуації. У разі неуспіху цих зусиль психолог може виступити з об'єктивною, аргументованою критикою роботи колеги у психологічному співтоваристві. У тих же випадках, коли критика на адресу члена Товариства виявляється суб'єктивною, упередженою, він має право звернутися до Комісії з етики, висновок якої може використати для спростування несправедливих оцінок чи критики.

7.2. Психолог не може застосовувати маніпулятивні методи для здобуття прихильності і привернення на свій бік клієнтури, не повинен намагатися стати монополістом у своїй галузі. Про досягнуті результати в теоретичній і практичній психології він зобов'язаний інформувати психологічну громадськість, ділитися набутим під час своєї професійної діяльності досвідом.

7.3. Розв'язуючи конкретні завдання обстеження, консультування і лікування людей, психолог вирішує, чи може він використати знання, технічні й адміністративні можливості інших фахівців на благо клієнта та за згодою клієнта вступити в контакт з ними, зокрема особами, які лікують або лікували його раніше. Психолог бере відповідальність за клієнта, лише переконавшись, що той не має клієнтурних стосунків з іншими психологами.

7.4. Психолог забезпечує персонал адекватною інформацією про клієнтів, які користуються його послугами, передає у розпорядження колег тільки надійні й валідизовані психологічні методи, технічний інструментарій і відкриття. Всі професійні взаємовідносини будуються на основі Закону про авторські права.

7.5. У вирішенні спірних питань психолог керується положеннями даного Етичного кодексу. Арбітром може бути Комісія з етики Товариства психологів України.

За порушення чинного законодавства, Статуту Товариства психологів та Етичного кодексу на психолога можуть бути накладені Комісією з етики такі стягнення:

– попередження;
– догана;
– виключення з членів Товариства.

У разі виявлення порушень психологами, які не є членами Товариства, Комісія з етики звертається до інших громадських організацій чи державних установ з тим, щоб вони вжили необхідних заходів до винного.

7.7. Рішення Комісії з етики може бути скасоване Президією або З'їздом Товариства психологів.

Для порівняння наведемо етичні стандарти, прийняті Американською психологічною асоціацією. Вперше зазначені стандарти побачили світ у 1963 році. У послідуючому до них вносились відповідні поправки у вересні 1965 року та у грудні 1972 року. Ці стандарти надруковані у журналі «Американський психолог» та у біографічному довіднику Американської психологічної асоціації.

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПСИХОЛОГІВ

Психолог надає великого значення гідності та цінності буття окремої людини. Він приймає на себе зобов'язання поліпшувати розуміння людиною самої себе та інших людей. Слідуючи цим зобов'язанням, він охороняє благополуччя кожної людини, яка може мати потребу у його допомозі, а також будь-якої людини або тварини, що може бути об'єктом його вивчення. Він не тільки сам не використовує своє професійне становище або зв'язки, але також свідомо не дозволяє скористатися плодами своєї праці з метою, не сумісною з цінністю цієї праці. Приймаючи для себе свободу дослідження і повідомлення результатів, він бере на себе відповідальність на наступних умов: компетентності, на яку він претендує, об'єктивності у повідомленні даних психодіагностичного обстеження та уваги до інтересів своїх колег і суспільства.

Основні принципи:

Принцип 1. Відповідальність. Психолог (студенти-психологи, які виконують функції психолога, повинні оцінюватися як психологи

на підставі цього зведення етичних стандартів) приймаючи на себе зобов'язання поліпшувати взаєморозуміння людини людиною, надає великого значення об'єктивності та чесності, підтримує високий рівень своєї професії.

а) Як учений, психолог вірить, що суспільству потрібно, щоб він проводив свої дослідження там, де його висновки корисні; він планує свої дослідження таким чином, щоб звести до мінімуму можливість невірного використання своїх результатів: він публікує звіт про свою роботу, не виключаючи з нього таке пояснення даних, яке може не вкладатися у загальну інтерпретацію.

б) Як педагог, психолог розуміє свій найперший обов'язок допомагати іншим у оволодінні навичками і знаннями та підтримувати високі норми своєї ерудиції.

в) Як практик, психолог знає, що він несе на собі тягар великої соціальної відповідальності, тому що його робота може бути тісно пов'язана з життєвим благополуччям інших людей.

Принцип 2. Компетентність. Забезпечення високого рівня професійної компетентності є обов'язком, який поділяється усіма психологами в інтересах суспільства та професії як такої.

а) Некваліфіковані люди компрометують психологічну практику; психологи допомагають суспільству у визначенні тих, хто компетентний давати суспільству професійні поради. Коли психолог або особа, яка називає себе психологом, порушує етичні стандарти, психологи, що знають про це з перших рук, намагаються виправити ситуацію. При неможливості виправлення ситуації неофіційним шляхом, привертають увагу відповідних місцевих, державних або національних комітетів з професійної етики, стандартів та практики.

б) Психологи, які вважаються кваліфікованими у якості діяльності – це ті, хто а) мають дипломи Американського комітету з професійної психології, або б) мають ліцензії або посвідчення видані державними екзаменаційними комісіями, або в) мають посвідчення, видані громадськими комісіями, створеними державними психологічними асоціаціями. Психологи, що не задовольняють вимогам кваліфікації, що необхідна для самостійної практики, повинні набувати досвід під керівництвом кваліфікованого фахівця.

в) Психолог знає межі своєї компетентності і обмеженість своїх методів і не пропонує своїх послуг, а також не використовує техніку,

які не задовольняють професійним стандартам, встановленим в окремих областях. Психолог, який займався практичною діяльністю, допомагає своїм колегам у отриманні професійної допомоги з усіх аспектів їхніх проблем, які знаходяться поза їх власною компетенцією. Цей принцип вимагає, щоб, наприклад, були зібрані дані для медичного діагнозу і вирішення відповідних медичних проблем, а також для звернення за порадою або консультацією до інших спеціалістів.

г) Психолог у клініці повинен знати, що ефективність його роботи багато в чому залежить від здатності підтримувати нормальні відносини між людьми, що короткочасні або більш тривалі зміни його власної особистості можуть перешкодити цій здатності і спотворити оцінку, дану ним іншим особам. Тому він утримується від будь-якої діяльності, в якій його особисті проблеми, можуть стати причиною низької професійної роботи або нашкодити клієнту, якщо він уже займатиї такою діяльністю, усвідомивши свої особисті проблеми, він шукає компетентну професійну допомогу для визначення того, чи повинен він продовжувати або припинити обслуговування цього клієнта.

Принцип 3. Моральні та правові стандарти. Психолог у своїй практиці виявляє сприйнятливість до соціальних норм і моральних вимог суспільства, в якому він працює, він розуміє, що порушення прийнятих моральних і правових стандартів з його боку може втягнути його клієнтів, студентів чи колег у ганебні особистісні конфлікти і завдасть шкоди його власному імені і репутації його професії.

Принцип 4. Хибні уявлення. Психолог повинен уникати помилкового уявлення про свою власну професійну кваліфікацію, зв'язки та цілі, а також про інститути та організації, з якими він пов'язаний.

а) Психолог не повинен претендувати на те, чого він не може, ні прямо, ні шляхом приписування собі професійної кваліфікації, що відрізняється від його дійсної кваліфікації, ні за допомогою невірного уявлення про свої зв'язки з будь-якими інститутами, організаціями чи індивідами, і не дає можливості іншим приписувати собі зв'язки, яких насправді немає. Психолог відповідає за виправлення думок інших людей, які невірно уявляють собі його професійну кваліфікацію або зв'язки.

б) Психолог не повинен мати помилкового уявлення про інститути чи організації, з якими він пов'язаний, приписуючи їм якості, яких вони не мають.

в) Психолог не використовує свої зв'язки з Американською психологічною асоціацією або її відділами з метою, яка суперечить тому, що проголошує Асоціація.

г) Психолог не пов'язує себе і не дозволяє використовувати своє ім'я у зв'язку з будь-якими службами або результатами досліджень таким чином, щоб це могло призвести до неправильного уявлення про нього, рівні його відповідальності або характер його зв'язків.

Принцип 5. Публічні заяви. Стриманість, наукова передбачливість і розуміння обмеженості наявних знань характеризують всі заяви психологів, які прямо або опосередковано дають інформацію суспільству.

а) Психологи, які тлумачать психологію або її прикладні галузі клієнтам або широкій громадськості, зобов'язані робити повідомлення ясно і ретельно. Потрібно уникати перебільшень, схильності до сенсацій, поверховості та інших видів неправильного надання інформації.

б) Коли дають інформацію про психологічні процедури і методи, необхідно вказувати, що вони повинні використовуватися тільки тими людьми, які навчені їх правильному використанню.

в) Психолог, зайнятий на радіо чи телебаченні, не повинен приймати участі у комерційних заявах, що рекомендують купівлю або використання результатів професійних досліджень.

Принцип 6. Конфіденційність. Гарантувати збереження інформації про індивіда, яка отримана психологом в ході його навчання, практики або дослідження – це найперший обов'язок психолога. Таку інформацію не повідомляють іншим особам доти, поки не виникнуть певні особливі обставини.

а) Конфіденційно отримана інформація розкривається тільки після найретельнішого обмірковування і у тому випадку, коли є наявна або та, що насувається, загроза індивіду чи суспільству, і лише представникам відповідних професій або громадським лідерам.

б) Інформація, отримана в обстановці клініки чи консультації, а також оцінки, надані дітям, студентам, службовцям або іншим особам, обговорюються тільки в професійних цілях і тільки з людьми, яких не стосується. Письмові та усні звіти повинні відображати результати, що відповідають цілям оцінки. Потрібно докладати всіх зусиль, щоб уникнути незаконного посягання на таємницю особистості.

в) Клінічні та інші матеріали використовуються у шкільному навчанні і публікаціях тільки тоді, коли ідентичність досліджуваних відповідним чином замаскована.

г) Забезпечується конфіденційність професійних повідомлень про індивідів. Тільки у тому випадку, коли автор та інші учасники дають свій спеціальний дозвіл, конфіденційні професійні відомості можуть бути повідомлені відповідним особам. Психолог відповідає за інформованість свого клієнта про межі конфіденційності.

д) Тільки після явного дозволу допускається розкривати в публікаціях ідентичність учасників досліджень. Коли дані опубліковані без дозволу ідентифікації, психолог бере на себе відповідальність за відповідне маскування джерел своїх результатів.

е) Психолог вживає заходів для забезпечення конфіденційності при зберіганні і остаточному розміщенні конфіденційних результатів.

Принцип 7. Благополуччя клієнта. Психолог поважає і захищає добробут людини або групи, з якими він працює.

а) Психолог у промисловості, навчальних закладах та інших місцях, де можуть виникнути конфлікти інтересів різних груп (як, наприклад, між підприємцями, між працівником і наймачем тощо), зобов'язаний установити для себе характер і спрямованість своїх відносин і відповідальності, а також інформувати всі зацікавлені сторони про ці зобов'язання.

б) Коли виникає конфлікт серед професійних працівників, психолог дбає передусім про добробут усіх клієнтів і тільки в другу чергу зважає на інтереси своєї власної професійної групи.

в) Психолог намагається обмежити клінічну практику або консультацію, коли йому ясно, що клієнт не отримує з цього користь.

г) Психолог, який просить, щоб індивід надав йому інформацію про свою особистість в ході інтерв'ювання, тестування або оцінювання, або який допускає, щоб йому відкрили цю інформацію, робить це тільки після того, як точно встановлено, що особа яка надає інформацію повністю усвідомлює цілі інтерв'ювання, тестування або оцінювання, а також те, яким чином може бути використана інформація.

д) У випадку, коли необхідно відзив, відповідальність психолога за благополуччя клієнта продовжується доти, поки цю відповідальність не бере на себе та професійна особа, для якої потрібен відзив,

або поки відносини з психологом, що дає відзив, не обмежуються обопільною угодою. У ситуаціях, коли відзив, консультація тощо вказані в умовах угоди і клієнт відмовляється від відзиву, психолог обережно звертає його увагу на можливу шкоду йому (клієнту), психологу і його професії, яка може випливати з продовження їхніх стосунків.

е) Психолог, якому потрібно використовувати психологічні тести для дидактики, класифікації або дослідницьких цілей, оберігає свого випробуваного, попереджаючи, що тести і їх результати використовуються професійним шляхом.

є) Коли студентові пред'являється емоційно небайдужий йому змістовний матеріал, цьому передує об'єктивне обговорення і докладаються зусилля, щоб конструктивно керувати будь-якими виникаючими труднощами.

ж) Потрібно дбати про те, щоб забезпечити підходяще навколишнє оточення для клінічної роботи з метою запобігання як клієнта, так і психолога від реальної та приписуваної шкоди, а професію від осуду.

з) При використанні загальноприйнятих медикаментів для терапевтичних цілей психологові необхідно особливо подбати про те, щоб лікар, що співпрацює з ним, дав відповідні гарантії клієнтові.

Принцип 8. Взаємовідносини з клієнтом. Психолог інформує свого майбутнього клієнта про основні сторони потенційних взаємин, які можуть вплинути на рішення клієнта вступити в ці відносини.

а) До суттєвої сторони взаємин, що може вплинути на рішення клієнта, відносяться реєстрація інтерв'ю, використання матеріалу інтерв'ю з навчальною метою та спостереження за інтерв'юванням сторонніх осіб.

б) Коли сам клієнт не компетентний в оцінці ситуації (як дитина, наприклад), особа, відповідальна за клієнта, інформується про обставини, які можуть вплинути на взаємини психолога з клієнтом.

в) Психолог зазвичай не вступає в професійні взаємини з членами своєї сім'ї, близькими друзями, товаришами та іншими особами, чиє благополуччя може бути порушено такими двосторонніми взаєминами.

Принцип 9. Безособистісне обслуговування. Психологічне обслуговування з метою діагностики для лікування або особистої консультації проводиться тільки в контексті професійних взаємин і не надається за допомогою публічних лекцій чи демонстрацій, заміток в

газетах чи журналах, програм радіо чи телебачення, пошти та іншими подібними способами.

а) Підготовка повідомлень про людину і рекомендацій їй, заснована на тестових даних, що доставляються лише поштою, неетична, якщо така оцінка не є складовою частиною тривалих взаємин клієнта з компанією, результатом чого є отримання психологом-консультантом особистого знання про клієнта, і тим самим забезпечується адекватність письмової оцінки її цілям, а також правильна інтерпретація її клієнтом. Ці повідомлення не повинні містити такого детального аналізу особистісних якостей людини, який можливий тільки після ретельного інтерв'ювання досліджуваного. Ці повідомлення не повинні давати таких специфічних рекомендацій, що стосуються використання людини на службі або її службового положення, які виходять за межі знань психологом вимог, що висуваються компанією до професії. Повідомлення не повинні означати обмеження потреби компанії в проведенні таких видів її діяльності, як оцінки історії роботи, вивчення довідок, минулої служби в інших компаніях.

Принцип 10. Оголошення про надання послуг. Психолог повинен дотримуватися швидше професійних, ніж комерційних стандартів у оприлюдненні своєї придатності до професійного обслуговування.

а) Психолог не повинен прямо просити клієнтів про можливість поставити їм індивідуальний діагноз або провести лікування.

б) Індивідуальні відомості в телефонних книгах обмежуються ім'ям, досягнутим професійним рівнем, статусом диплома, адресою та номером телефону. Вони можуть також містити визначення кількома словами галузі, у якій практикує даний психолог, наприклад, лікування дітей, особистісний відбір, промислова психологія. Повідомлення про його конкретні функції мають бути досить скромними.

в) Оголошення про індивідуальну приватну практику обмежуються простим повідомленням імені, досягнутого професійного рівня, статусу диплома або посвідчення, адреси, номера телефону, годин роботи і коротким поясненням видів послуг, що надаються. Оголошення агентства можуть включати імена службового персоналу з їх кваліфікацією. В інших випадках вони відповідають тим же стандартам, що й індивідуальні оголошення, що свідчить про наявний правильний характер організації.

г) Психолог або агентство, що повідомляє про неклінічні професійні послуги, можуть використовувати брошури, у яких описуються послуги, але їхня оцінка не дається. Вони можуть бути надіслані професіоналам, школам, торговим фірмам, державним установам та іншим подібним організаціям.

д) Використовувати в брошурі «рекомендації від задоволених клієнтів» не прийнято. Не прийнято пропонувати незалежний досвід обслуговування, якщо неправильно представлені характер або дієвість психологічних послуг. Заяви, що психолог має унікальні прилади або володіє унікальними навичками, яких немає в інших, робляться тільки тоді, коли продемонстрована та науково доведена дієвість цих унікальних методів чи приладів.

е) Психолог не повинен підтримувати (навіть у міру сил забороняти) міркування клієнта щодо перебільшення наданих їм послуг. Заяви клієнтові про ефективність послуг не повинні виходити за межі тих, які психолог хотів би вселити клієнтові за допомогою професійно коректної публікації його результатів та їх інтерпретації у фаховому журналі.

Принцип 11. Внутрішньопрофесійні відносини. Психолог чесно веде себе по відношенню до колег у галузі психології та в інших професіях.

а) Кожен член Асоціації взаємодіє відповідним чином з створеним Комітетом з наукової та професійної етики та поведінки.

б) Психолог зазвичай не пропонує професійних послуг особі, яка отримує психологічну допомогу від інших професіоналів, за винятком тих випадків, коли є угоди з останніми або коли зв'язки клієнта з іншими професіоналами закінчені.

в) Для благополуччя клієнтів і колег необхідно, щоб психологи в загальній практиці або спільній діяльності організовано і ясно домовилися щодо умов своїх зв'язків та їхніх можливих обмежень. Психологи, які виступають у якості наймачів інших психологів, зобов'язані заздалегідь обговорити відповідні умови.

Принцип 12. Оплата. Фінансові питання у професійній практиці знаходяться у відповідності з професійними стандартами, які забезпечують інтереси клієнта і професії.

в) У встановленні розцінок для професійних послуг психолог ретельно розглядає як платіжну спроможність клієнта, так і цінн,

встановлені іншими психологами, які займаються подібною діяльністю. Він готовий внести свій внесок у роботу, за яку він отримає мало чи не отримає нічого.

б) Не надається ніякої винагороди або знижок в оплаті, а також ніяких інших форм плати за прохання клієнта про професійні послуги.

в) Психолог в клініці або консультації не використовує свої взаємини з клієнтом для сприяння комерційним підприємствам будь-якого роду з метою отримання особистої вигоди або вигоди агентства.

г) Психолог не отримує приватним шляхом плату або винагороду за професійну роботу з людиною, що одержала право на його послуги через інститут або агентство. Особливості діяльності будь-якого агентства можуть деякою мірою сприяти приватній роботі своїх співробітників з клієнтами, і в цих умовах клієнт повинен бути повністю сповіщений про всякі заходи впливу на нього.

Принцип 13. Нерозголошення тесту. Психологічні тести та інші методи дослідження, цінність яких частково залежить від необізнаності випробуваного, не відтворюються і не описуються в популярних виданнях таким способом, який може зробити невалідним сам метод дослідження. Доступ до таких методів обмежений тими людьми, хто професійно зацікавлений у них і гарантує їх використання.

а) Приклади завдань, схожих на тестові, можуть при обговоренні відтворюватися в популярних статтях і інших місцях, але самі тести і реально використовувані в них завдання не публікуються ніде, за винятком професійних видань.

б) Психолог відповідає за контроль над психологічними тестами та іншими методами дослідження, а також способами інструктажу, якщо їх цінність може бути дискредитована шляхом розголошення широким верствам суспільства їх специфічного змісту або основоположних принципів.

Принцип 14. Інтерпретація тестів. Тестові оцінки, як і матеріали тесту, передаються тільки тим особам, які здатні їх інтерпретувати і використовувати належним чином.

а) Матеріали, призначені для повідомлення батькам або для оцінювання індивідів у школах, громадських установах і в промисловості, ретельно розглядаються кваліфікованими психологами або консультантами для того, щоб у разі необхідності забезпечити їх відкликання або проконсультувати індивіда.

б) Результати тестів та інші дані, які використовуються для оцінки або кваліфікації, повідомляють наймачам на роботу, родичам та іншим зацікавленим людям, таким способом, який оберігає від помилкової інтерпретації або невірного використання. Зазвичай повідомляється інтерпретація тестових результатів, а не оцінка.

в) Якщо батькам або учням повідомляються самі тестові результати, їх супроводжують відповідними засобами і вказівками для інтерпретації.

Принцип 15. Публікація тесту. Психологічні тести надаються для комерційної публікації тільки тим видавцям, які подають їх професійно і розподіляють тільки серед тих, хто кваліфіковано використовує їх.

а) Забезпечується видання посібників, методичних довідників та інших необхідних книг про тести, у яких описуються методи створення і стандартизації тестів, а також підсумовуються дослідження з їх валідності.

в) У рекомендаціях вказуються групи, для яких створено даний тест, і мета його використання. Вказуються також обмеження його надійності та ті особливості валідності, дослідження за якими відсутні або є недостатніми. Зокрема, рекомендації мають містити попередження щодо інтерпретацій, які можуть бути зроблені, але не є ще достатньо обгрунтованими.

в) Зміст і рекомендації вказують на ступінь тренованості та професійну кваліфікацію, що необхідні для правильної інтерпретації тесту.

г) Рекомендації та супроводжуючі документи наголошують на принципах, що сформульовані в «Стандартах для навчальних і психологічних тестів».

д) Оголошення про тести має бути, швидше, реалістичними та описовими, а не емоційним і переконуючим.

Принцип 16. Запобіжні заходи в дослідженнях. Психолог бере на себе обов'язки, щодо забезпечення благополуччя своїх підлослідних, як тварин, так і людей.

Рішення провести дослідження має спиратися на продумані міркування конкретного психолога щодо того, як найкращим чином сприяти психологічній науці та людському благополуччю. Відповідальний психолог зважує альтернативні способи, якими можна оцінити енергію і ресурси особистості. Приймаючи рішення провести

дослідження, психологи повинні виконати ці дослідження з повагою до тих людей, хто бере в них участь, і турботою про їхню гідність і благополуччя. Принципи, якими слід керуватися, точно визначають етичну відповідальність дослідника у відношенні до учасників протягом всього ходу дослідження, від початкового рішення провести його до тих кроків, які необхідні для забезпечення конфіденційності отриманих результатів.

Ці принципи слід інтерпретувати в контексті закінченого документа «Етичні принципи проведення досліджень на людях», що виданий Американською психологічною асоціацією.

а) При плануванні роботи дослідник несе особисту відповідальність за ретельну оцінку своєї етичної прийнятності, виходячи з цих Принципів при дослідженні на людях. У тій мірі, в якій ця оцінка, розглянута з точки зору наукової та людської значущості, пропонує відхилитися від Принципів, дослідник бере на себе серйозний обов'язок отримати консультацію з етичних питань та дотримуватися більш суворих запобіжних заходів, що забезпечують права людей, що беруть участь у дослідженні.

б) Відповідальність за встановлення та підтримку прийнятної етичної практики у дослідженнях завжди лежить на конкретному дослідникові. Дослідник відповідає за етичне поводження з учасниками дослідження всіх співробітників, асистентів, студентів і технічного персоналу, усіх, хто має відповідні обов'язки.

в) Етична практика вимагає, щоб дослідник інформував учасників про всі особливості дослідження, які, як передбачається, можуть вплинути на готовність людини прийняти у ньому участь, а також пояснював всі інші сторони дослідження, про які розпитує учасник. Відмова дати повне пояснення випробуваному накладає ще більшу відповідальність на дослідника за забезпечення благополуччя та гідності учасника дослідження.

г) Відвертість і чесність є суттєвими характеристиками взаємовідносин між дослідником і учасником дослідження. Якщо методичні вимоги дослідження роблять необхідними скритність або обман, дослідникові потрібно забезпечити розуміння причин цього і відновити колишні взаємини між ними.

д) Етична практика вимагає, щоб дослідник поважав право індивіда відмовитися від участі в дослідженні або перервати цю участь

у будь-який час. Обов'язок забезпечити здійснення цього права потребує спеціальної пильності, якщо положення дослідника вище, ніж становище учасника. Рішення обмежити це накладає ще більшу відповідальність на дослідника за забезпечення гідності і благополуччя учасників досліджень.

е) Допустиме з етичної точки зору дослідження починається з встановлення ясної і справедливої угоди між дослідником і учасником дослідження, яка роз'яснює відповідальність кожного. Дослідник зобов'язаний дотримуватись усіх обіцянок і зобов'язань, що включені до угоди.

є) Дослідник, що виконує етичні стандарти, охороняє учасників дослідження від фізичного і психічного дискомфорту, шкоди і небезпеки. Якщо існує ризик таких наслідків, дослідник повинен проінформувати про це учасника, отримати його згоду на початок роботи та вжити всіх можливих заходів, щоб зменшити шкідливі наслідки. Не можна використовувати ті методи дослідження, які можуть заподіяти серйозну і тривалу шкоду його учасникам.

ж) Після того, як дані зібрано, етична практика вимагає, щоб дослідник дав учаснику повне пояснення характеру дослідження й усунув ті невірні уявлення про нього, які можуть виникнути. Якщо наукова або людська цінність дослідження виправдовує затримку пояснення або приховування даних, на дослідника накладається особлива відповідальність переконати випробовуваних, що їм ніяких шкідливих наслідків дослідження не принесло.

з) Якщо методи дослідження можуть привести до небажаних для учасника наслідків, дослідник відповідає за те, щоб знайти їх і уникнути або виправити. Це ж стосується і до тривалих наслідків.

и) Інформація, отримана про учасників в ході дослідження, є конфіденційною. Якщо існує можливість того, що сторонні можуть отримати доступ до такої інформації, етична практика вимагає, щоб ця можливість разом із заходами щодо забезпечення конфіденційності була пояснена учаснику. Це пояснення є один з пунктів процедури з отримання згоди, що дається у результаті проінформованості.

і) Психолог, що використовує у дослідженнях тварин, суворо дотримується виконання Правил ставлення до тварин, складених комітетом із запобіжних заходів і стандартів у дослідженнях на тваринах і прийнятих Американською психологічною асоціацією.

ї) Дослідження на людях, в яких використовуються експериментальні медикаменти, слід проводити тільки в такій обстановці, як клініки, госпіталі, або в особливо сприятливих умовах, які забезпечують безпеку суб'єктів.

Принцип 17. Значимість публікації. Значимість відноситься до тих осіб, хто брав участь у виданні, і визначається пропорційно до їхньої участі і тільки відповідно до неї.

а) Основні вклади професійного характеру, зроблені декількома особами у спільний проект, розглядаються як співавторство. Експериментатор або автор, який вніс принциповий внесок у видання, ставиться у списку на перше місце.

б) Другорядні вклади професійного характеру, велика канцелярська та інша професійна робота, а також інші другорядні форми участі відзначаються у виносках або у вступній частині.

в) Шляхом спеціального цитування відзначаються неопубліковані і опубліковані матеріали, які мали безпосередній вплив на дослідження або публікацію.

г) Психолог, який складає збірник і редагує для видання роботи інших авторів, видає матеріали симпозіуму або збірника робіт під заголовком симпозіуму чи комітету зі своїм ім'ям як голови симпозіуму або редактора серед імен інших учасників.

Принцип 18. Відповідальність перед організацією. Психолог поважає права і репутацію інституту або організації, з якою він пов'язаний.

а) Матеріали, підготовлені психологом як частина його постійної роботи під спеціальним керівництвом його організації, є власністю цієї організації. Ці матеріали надають психологові для використання або публікації відповідно до правил видачі дозволів, наданням прав та інших порядків, що встановлені його організацією.

б) Інші матеріали, що мають другорядне відношення до діяльності установи і за які психолог несе індивідуальну відповідальність, публікуються з відмовою установи від будь-якої відповідальності за них.

Принцип 19. Діяльність по просуванню. Психолог, пов'язаний зі створенням або розповсюдженням психологічних приладів, книг та інших видів продукції, призначених для комерційного продажу, відповідає за забезпечення того, щоб ці прилади, книги та інші види продукції поширювались серед професійного контингенту.

а) Вимоги щодо виконання, користі та результатів науково обґрунтовуються.

б) Психолог не використовує професійні журнали для комерційної експлуатації психологічної продукції, а психолог-редактор захищає їх від такого неправильного використання.

в) Психолог, що зацікавлений у продажу або використанні психологічної продукції повинен уникати можливого конфлікту інтересів щодо просування цієї продукції та своєї професійної мети та відповідальності.

Як бачимо і вітчизняні, і зарубіжні етичні норми та правила мають багато спільного. Однак, слід відмітити, що наразі у психології немає єдиного етичного кодексу, який був би розповсюджений в усьому світі. Представники Міжнародного психологічного товариства розробили схему етичних принципів, яка відповідає культурологічним відмінностям, і запропонували її для обговорення міжнародним психологічним співтовариством.

2.4. Професійні психологічні асоціації

Психологія сьогодні стала дуже популярною професією, психологи працюють як у різноманітних установах, організаціях та закладах, так і приватно надають психологічну допомогу клієнтам. Для координації своєї діяльності в усіх розвинутих країнах психологи створили національні психологічні товариства та асоціації і асоціації з конкретних сфер професійної психологічної діяльності, наприклад, об'єднання шкільних психологів, асоціації гештальтпсихологів, психоаналітиків. Зокрема, Американській психологічній асоціації та Британському психологічному товариству вже більше 100 років. Основною метою таких об'єднань є обмін науковою інформацією та досвідом роботи, регулювання стандартів професійної діяльності, підвищення кваліфікації професійних психологів, регулювання професійних відносин між психологами та роботодавцями.

Національні психологічні товариства та асоціації об'єднуються в міжнародні такі, як Європейська федерація професійних психологічних асоціацій (EFPPA), Європейська федерація асоціацій студентів-психологів, Міжнародна спілка психологічної науки, Міжнародна рада психологів, Міжнародна асоціація шкільної психології, Міжнародна асоціація прикладної психології та інші.

ЗМІСТ

ВСТУП **3**

РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА **5**

1.1. Становлення психології в донауковий період 5

1.2. Становлення наукової психології 11

1.3. Галузі сучасної психології 24

Питання для самоперевірки 28

Завдання для самопідготовки 28

Література 28

РОЗДІЛ ІІ. ПСИХОЛОГІЯ ЯК ПРОФЕСІЯ **30**

2.1. Основні види діяльності психолога 30

2.2. Основні напрями діяльності психолога 37

2.3. Етичні принципи діяльності психолога 60

2.4. Професійні психологічні асоціації 82

Питання для самоперевірки 88

Завдання для самопідготовки 88

Література 88

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГ ЯК ПРОФЕСІОНАЛ **91**

3.1. Особливості професійної підготовки психологів 91

3.2. Психологічна готовність до професійної діяльності 99

3.3. Характеристика діяльності практичних психологів в органах внутрішніх справ України 107

Питання для самоперевірки 135

Завдання для самопідготовки 135

Література 135

ДОДАТКИ **137**

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА **179**

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Олена В'ячеславівна ІВАНОВА
Людмила Миколаївна МОСКАЛЮК
Сергій Іванович КОРСУН

ПСИХОЛОГІЯ:
ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 25.06.2012 р. Формат 60х84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 10,35.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47, 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.